

BEADVÁNY

a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának

Postán érkezett hozzánk az alábbi szöveg:

Alulírott Szócs Géza költő, újságíró, teljes jogú román állampolgár, annak a programjavaslatnak egyik megfogalmazója, melyet a romániai magyarság sorsát féltve, de a román nép történelmi-erkölcsi érdekeit és a keleteurópai népek egymáshoz való közeledésének fontosságát is szem előtt tartva, 1982 őszén két társammal együtt intéztünk a madridi biztonsági konferenciához, a következőkkel fordulok a RKP Központi Bizottságához, mint az ország vezető erejének irányító testületéhez:

A RKP XIII. kongresszusának közeledtével – mely esemény bizonyára alkalmat szolgáltat majd a párt további nemzetiségi politikájára vonatkozó, a népek közötti közeledés és megértés jegyében fogant útmutatások közzétételére – kérjük, vegyék figyelembe a következőket:

1. Kérjük, hogy a R. Sz. K. Alkotmánya ne csak személyi hanem kollektív nemzetiségi jogokat is foglaljon magába. Kérjük a Romániában élő magyarság és németség önálló etnikai-történelmi csoportként való elismerését.

2. Kérjük az 1944–1952 között működött Nemzetiségi Minisztérium újbóli létrehozását.

3. Kérjük egy nemzetiségi törvény kidolgozását és garantálását a ma is érvényben levő, de nem mindenben alkalmazott 1945-ös Nemzetiségi Statutum, valamint a Magyar Népi Szövetség 1946-os nemzetiségi törvénytervezete és az Ellenpontok szerkesztőinek Programjavaslata alapján.

Ez a nemzetiségi törvény, reményeink szerint, garantálni fogja, hogy az intézményesített, politikai vagy közjogi jellegű nemzetiségi testületeknek gyakorlatilag is feladatuk legyen a nemzeti-ségi ügyek és sajátos érdekek képviselése.

Kérjük, a törvénytervezetet és a programjavaslatot ne csak a különböző nemzetiségű dolgozói tanácsok vitassák meg, hanem bocsássák széles sajtónyilvánosság elé.

4. Kérjük, ugyancsak nyilvános vitán foglalhassanak állást a dolgozók, ideértve a nemzetiségi kultúra prominens képviselőit is, a következő kérdésekben:

– az eddigi tapasztalatokat figyelembe véve, megkívánják-e a nemzetiségi érdekek ahhoz hasonló közigazgatási, intézményi és kulturális keretek visszaállítását, mint volt a Magyar Autonóm Tartomány, továbbá: az Erdélyi Múzeum Egyesület és egy magyar jellegű országos múzeum és levéltár; a Romániai Magyar Írók Szövetsége, a kolozsvári magyar Zenekonzervatórium valamint a képzőművészeti főiskola; a magyar nyelvű iskolák hálózata és a nemzetiségi iskolai tanfelügyelőségek, vagy a kolozsvári magyar tannyelvű egyetem. Kérjük, hozzák nyilvánosságra a kolozsvári egyetemek 1959-es egyesítési okmányát, melyben rögzítették a jövőre nézve a magyar diákok és tanerők minimálisan kötelező számarányát és azokat a kereteket, melyek közt a tanítás végbe fog menni.

Kérjük, bocsássák vitára: van-e szükség a) hazai magyar filmgyártásra, b) a televízió egyórás magyar nyelvű adásidejének növelésére, c) egy nemzetiségtudományi intézet létesítésére, mely a Romániában élő népcsoportok történelmét, sajátosságait és kultúráját volna hivatott tanulmányozni.

5. Kérjük a Romániában élő magyarok és németek névjegyzékének összeállítását és nyilvánosságra hozatalát.

6. Addig is, amíg kidolgozzák az új nemzetiségi törvényt, kérjük, hozzák nyilvánosságra teljes részletességgel azokat a statisztikai adatokat, amelyek a nemzetiségek számára vonatkoznak a társadalmi és gazdasági élet minden területén. Az oktatásra vonatkozóan kérjük nyilvánosságra hozni

– a) a magyar és német nemzetiségű felsőfokú végzetek számát és számarányát 1945-től máig, az utóbbi 10 évre pedig a magukat magyarnak, valamint németnek valló végzősök névsorát is, az egyes felsőoktatási intézetekre lebontva;

– b) megyékre, illetve városokra lebontva, legalább a középiskolákra vonatkozó statisztikát, kérjük, hozzák nyilvánosságra a magyar és német nyelvű iskolák és osztályok számának alaku-

lását 1945-től máig, ideértve a tanerők és a tanulók összlétszámát évről évre;

addig is pedig, amíg a nemzetiségi iskolák helyzetét közmegelegedésre rendezné az új nemzetiségi törvény, kérjük, hogy az érettségiző diákok számaránya ne maradjon alatta nemzetiségük országos átlagának – értve ezalatt a magyar és német nyelven tanulókat.

Kérjük továbbá, hozzák nyilvánosságra a magyar, német és szerb lakosság számának és számarányának alakulását 1945-től máig az általuk is lakott történelmi városokban; s ugyanígy, a hivatalosan kivándorolt vagy illegálisan disszidált román állampolgárok számát és nemzetiségi megoszlását.

7. Kérjük, a RKP foglaljon állást nyilvánosan azzal a sajnos mind elterjedtebb sajtógyakorlattal, mely a félhivatalosság látszatába burkolózva, az időszaki vagy kiadói publikációkban teret enged nacionalista, sőt antiszemita megnyilvánulásoknak, egyoldalúan és torzítva ábrázolva a nemzetiségek, főleg a magyarság történelmi szerepét. Kérjük, a párt határolja el magát a két világháború közötti kormányok kisebbségellenes politikájától, és tegye lehetetlenné ennek a politikának újraeledését és bármilyen megnyilvánulását. Kérjük minden történelemhamisítás és rosszindulatú manipuláció lehetetlenné tételét egy olyan Fehér Könyv megjelentetése révén, melynek tartalmaznia kell a román–magyar történelmi együttélés összes jelentős – politikai és kulturális – dokumentumát.

8. Kérjük a külföldi állampolgárokkal való emberi kommunikáció megkönnyítését.

9. Tekintve, hogy a Magyar Népköztársaságtól hiába várunk nemzetközi kisebbségvédelmi kezdeményezéseket – holott kézenfekvő volna, hogy ezek sorsa érdekelje a budapesti politikai vezetést, mint olyan nemzetét, melyhez Európában a legnagyobb lélekszámú, több ország határain belülre eső nemzetiség tartozik –: javasoljuk, Románia vesse föl az Egyesült Nemzetek Szervezetében, hogy

– a) az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatába vegyenek föl egy olyan cikkelyt, mely tételesen foglalkozik a kisebbségi jogokkal;

– b) Románia kezdeményezze a népiirtásra vonatkozó egyez-

mény kiegészítését a kulturális genocidiumról, illetve etnocidiumról s az ezt lehetetlenné tevő garanciák kidolgozásáról szóló cikkelyel.

Emlékeztetünk rá, hogy a szóban forgó egyezmény ugyan tilosnak nyilvánítja „Megakadályozni a csoport nyelvének használatát a mindennapi gyakorlatban vagy az iskolákban, valamint publikációk kiadását vagy terjesztését a csoport nyelven; könyvtárak, múzeumok, iskolák, történelmi emlékművek, szent helyek, vagy a csoport más kulturális intézményeinek és objektumainak megsemmisítését, vagy használatának megakadályozását” – az 1948 decemberi ENSZ-vita alkalmával azonban a Szovjetunió, Jugoszlávia, illetve Dánia által javasolt, a kulturális genocidiumra vonatkozó kiegészítést már nem fogadták el. A szovjet küldött ezt a cselekményt úgy határozta meg, mint amelynek célja „valamilyen nemzeti, faji vagy vallási csoport nyelvének, kultúrájának, vallásának szétrombolása”, s hogy a kulturális genocidium a népirtás egy válfaja.

Úgy véljük, Románia nemzetközi tekintélyét még magasabbra emelné az említett cikkelyek kidolgozása és – ami nem sikerült annakidején a javaslattevőknek – beiktatásuk a szóbanforgó nyilatkozatba, illetve egyezménybe.

10. Mély nyugtalansággal értesültünk arról, hogy a szlovákiai magyarság alkotmányos jogaiért küzdő Dr. DURAY MIKLÓS pozsonyi geológust két és fél hónappal ezelőtt letartóztatták. Kérjük a román pártvezetést aggodalmunk tolmácsolására, a megfelelő diplomáciai csatornákon vesse latba tekintélyét ebben a kérdésben, mely megmérgezheti az általános kelet-európai politikai légkört.

* * *

Kéréseink és javaslataink alátámasztására a következőket említjük meg.*

A trianoni garanciák

A) A modern Románia pozitív nemzetközi jogi alapjául szolgáló, a nemzeti egységet megteremtő történelmi aktus az 1918. decem-

* A szövegben az alább beszúrt alcímeket a MF szerkesztősége adta.

ber elsejei gyulafehérvári gyűlés határozata volt. Ennek a határozatnak a III. pontja az első bekezdésben a következőket tartalmazza:

„Teljes nemzeti szabadság minden együttlakó nép számára. Minden nép saját nyelvén fog tanulni, saját nyelvén fogja önmagát igazgatni és saját nyelvén fog bíraskodni, saját kebeléből vett egyének által, és minden nép jogot nyer a törvényhozási képviseletre és az ország kormányzásában való részvételre, lélekszámának arányában.”

Ugyanennek a pontnak a negyedik bekezdése így szól:

„Teljes sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadság; minden emberi gondolat szabad propagandájára.”

A trianoni békeszerződéshez tartozó, Párizsban 1919. december 9-én aláírt kisebbségvédelmi kiegészítő szerződésben, egyéb kötelezettségek vállalása mellett Románia hozzájárult ahhoz, hogy „az erdélyi székelyek és szászok közületeinek a román állam ellenőrzése mellett vallási és iskolai kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”

B) Azt követően, hogy a Szovjetunió – miután megfelelő politikai garanciákat kapott a Dr. PETRU GROZA vezette demokratikus kormány hatalomra kerülésével – 1945 márciusában átadta Észak-Erdély közigazgatását a román hatóságoknak, a Groza-kormány számos, többek között nemzetiségi vonatkozású intézkedéssel állított magának maradandó emléket a hazai demokrácia és a román–magyar kapcsolatok történetében – egyaránt eloszlatva a belső és külső akadályokat a további sikeres országépítés útjából.

A negyvenes évek végén Romániában több, mint 2000 tanárnak adva munkát, 184 magyar nyelvű középiskola működött, negyvennel több, mint 1920-ban. Moldovában, a csángók lakta vidéken, mintegy 80 magyar iskolát létesítettek. Erdélyben öt felsőfokú tanintézetben folyt magyar nyelvű oktatás 3000 diák számára, ezenkívül 23 karon és tanszéken adtak elő nemzetiségi nyelven.

Megemlítjük, hogy a kommunista és szociáldemokrata pártok egyaránt kívánatosnak tartották, hogy az egyenjogúság mint közületi autonómia a romániai magyarság többségének akaratát ténylegesen kifejező és képviselő, önálló intézményekben juthas-

son kifejezésre. De még az ellenzék legfőbb ereje, a Maniu-gárdák 1944-es vérengzéseit alighanem feledtetni kívánó Nemzeti Pártyát sem követelte egyetlen hivatalos állásfoglalásában sem a romániai magyarságot mint kollektivitást közületileg megillető jogok megvonását, leépítését vagy globális korlátozását.

Észak-Európa példája

C) Románia büszke arra a módra, ahogyan a nemzetiségi kérdést megoldotta. Amennyiben azonban más európai országok kisebbségi politikáját szemügyre vesszük, olyan intézkedésekre is felfigyelhetünk, amelyek hazai alkalmazása kedvezően egészíthetné ki a nálunk érvényben levő gyakorlatot.

Félretéve azoknak az országoknak a példáját, melyekben a nemzetiségek arányszáma nagyobb, mint Romániában, röviden a következőket említjük meg:

– A mai Finnország lakosságának alig több mint 7 százalékát teszi ki az ott élő svédek száma. A finn alkotmány szerint az ország a területén lakó finnek és svédek közös állama, a nemzeti nyelv pedig a finn és a svéd.

A svédek által is lakott városokban már a 8 százalékot elérő számarányú kisebbség esetén is a város- és utcanevek, valamint a közfeliratok kötelező módon kétnyelvűek. Hasonló a helyzet a közigazgatás, a bíróság, a kereskedelem és a vendéglátóipar esetében is. A mintegy 300 ezer lélekszámú svéd népesség 419 általános, valamint 48 középfokú iskolával rendelkezik. A finn középiskolákban kötelező a svéd nyelv oktatása, mint ahogyan a svédekben is a finn. Turku városában svéd nyelvű egyetem működik, a helsinki egyetem pedig kétnyelvű, ami azt jelenti, hogy a tanároknak nyelvvizsgát kell tenniük a másik nyelvből.

Nem említjük e helyen a svédek által lakott Aland-szigetek státusát, mely valósággal külön állam az államban; történelmi tényként viszont ide kívánczik az, hogy a szomszédos Svédország hét évszázadon keresztül a legerőszakosabb módon uralma alatt tartotta Finnországot – a finnek azonban nem kívánták ezt megtorolni az országban maradt svéd lakosságon.

– Dániában a kb. 23.000 főnyi német kisebbségnek gimnáziuma, külön könyvkiadója, színháza, múzeuma, kórháza és ke-

reskedelmi egyesülete van. A dán televízió heti három alkalommal német nyelvű műsort sugároz. A dán és a nyugatnémet kormány közösen fedezi az oktatási és művelődési intézmények költségeit.

Mindezt Schleswig tartományban láthatjuk, mely történelme folyamán ugyancsak sokat szenvedett a német birodalomtól.

– Olaszországban az adminisztratív önállósággal rendelkező Bolzanoi tartományban az olasz mellett a német nyelv is hivatalosnak számít.

A magyar művelődés visszaszorítása

D) Az 1945-ös Nemzetiségi Statutum kötelezővé tette a nemzetiségi nyelvek közeleti használatát azokon a területeken, ahol valamely nemzetiség arányszáma eléri a 30 százalékot. Az 1966-os törvénytár ezt a statutumot érvényes jogszabályként nevezi meg. Ma azonban a közigazgatás, a bíróságok és bármiféle hivatal nyelvhasználata, kizárólag a románra korlátozódik, országszerte egynyelvűek a közfeliratok, a mozifilmek feliratai, s mindinkább egynyelvűvé válik az orvosi ellátás, a kereskedelem és a szolgáltatások nyelvhasználata is.

Számos intézkedés vagy belső rendelet hozza hátrányos helyzetbe a magyar nemzetiségű egyetemi diákokat. Első helyen említjük meg a kolozsvári magyar nyelv- és irodalom tanszék évről évre csökkenő számú végzettjeinek helyzetét. Ezeknek a diákoknak több mint a felét az utóbbi években Kárpátontúli, kizárólag románlakta vidékekre helyezik ki, ahol nem gyakorolhatják magyar irodalomtanári hivatásukat. A tanszék diákjainak száma az egyharmadára, a tanárok száma a felére csökkent.

A kolozsvári felsőoktatási intézetekben a nagyobb létszámú karokon a magyar diákokat más-más csoportokba osztják szét, ahelyett, hogy egységes, magyar nyelven tanuló csoportokat hoznának létre.

Nagyszámú magyar diákot csaptak ki az egyetemekről nacionalizmus vádjával, ezek a vádak azonban nem mindig bizonyíthatóak, és van rá eset, hogy évekkal ezelőtti állítólagos kijelentésekre alapozódnak.

Az évek folyamán megszűnt a marosvásárhelyi Pedagógiai Fő-

iskola magyar szaka, a kolozsvári és nagyenyedi tanító- és óvónő-képző. A kolozsvári egyetemek magyar tanszemélyzete 100 fő alá csökkent.

Míg a kolozsvári református teológiai intézet a két világháború között évente mintegy 45 lelkészt képezett ki, a legutóbbi években pedig 25-öt, jelenleg az egyes évfolyamok létszáma 10 alá csökkent – holott a Romániában élő magyarság száma a hivatalos statisztikák szerint állandó, bár az országos átlagot el nem érő emelkedésben van.

Több mint felére csökkent az évente felszentelt katolikus lelkészek száma.

Felszámolták a magyar nyelvű általános és középiskolákat, a vegyes tannyelvűekben pedig mindinkább korlátozzák főként a felsőbb osztályok létszámát. Az egész országban alig maradt néhány olyan iskola, amit át ne alakítottak volna vegyes tannyelvűvé.

A televízió magyar nyelvű adását heti egy órára csökkentették.

Az Európában szokatlanul szigorú útlevél-korlátozások, – éppúgy, mint az idegen állampolgárok elszállásolását tiltó törvény – elsősorban a magyar és német nemzetiségű lakosokat sújtja, mert ők rendelkeznek jelentősebb külföldi rokonsággal. Romániai telefonszám csak néhány országból hívható közvetlenül; Romániából pedig nemcsak, hogy egyetlen ország sem hívható közvetlen tárcsázással, de ráadásul jelentékeny pénzbüntetéssel sújtják azt, aki negyedévenként többször is beszél külfölddel, mint az engedélyezett egy alkalommal. Ez a rendelkezés világviszonylatban is példátlan. Megemlítjük azt is, hogy a külföldi levélforgalom nálunk – összehasonlítva más országokkal – 7–15 napos késéssel bonyolódik le.

– Még azoknak az utcáknak a nevét is megváltoztatják, melyek a román és magyar népek közeledésének képviselőire emlékeztetnek – mint pl. Wesselényi, Széchenyi, Mocsáry Lajos.

– A történelmileg hamis, vagy elfogult hangvétellű hivatalos kiadványok mellett újabban már illegálisan sokszorosított írások is magyarelles hangulatot keltenek, félretájékoztatva és izgatva a közvéleményt. Megemlítjük Rotarescu nyugalmazott államvédelmi alezredes Beke György író-támadó pamfletjét, mely megdöbbentő képet nyújt egyes belügyi tisztek világnézetéről, ítélőképességéről és indulatairól.

E) Egyes, szinte félhivatalos minőségben tetszelgő kiadói és sajtópublikációk, a hiányosan megírt történelemkönyvek elősegítik a sovinizmus állandó újratermelődését. A tájékozatlan ember azt hinné, hogy a magyarság már egy évezrede tűzzel-vassal a románok kiirtására, de legalábbis eltiprására törekedik.

Kétségtelen, hogy érték a románságot súlyos sérelmek. Társadalmi és vallási ellentéteket azonban nemzetinek feltüntetni és az egész akkori, sőt mai magyarság számlájára írni azokat a bűnöket is, melyeket egy szűk kaszt, esetleg egyének, vagy ép-penséggel még a magyar uralkodó osztályokon is kívül eső erők követtek el, mindez nem szolgálhat más célt, mint a bűntudat érzésének kialakítását a magyarokban, s az ellenségességet a félretájékozott román tömegekben.

Mi magunk is mélységesen elítéljük a horthyizmus gyakran emlegetett bűneit, egyben intő példát is látva ezzel kapcsolatban. Horthy Miklós ugyanis döntő módon a Tanácsköztársaságot megbuktató román királyi hadseregnek köszönhetően került hatalomra – példát szolgáltatva arra, milyen történelmi következményei lehetnek a népek egymással való szembefordulásának.

Hajlandóak vagyunk elmúlt korszakok bűneinek jóvátételén dolgozni, de nem kívánunk célzatos múltidejű történelmi hallucinációk jelenidejű áldozataivá lenni. Éppenúgy nem, mint ahogyan a magyarság ellen elkövetett bűnök tetteseit sem azonosítjuk a román néppel.

Úgy véljük, a tömegek tudatának alakításánál több figyelmet kellene fordítani adott történelmi tényekre, melyek közül néhányat megemlítünk.

– Vitéz Mihály vajda – akit annak idején Báthori Zsigmond menekültként befogadott, majd a havasalföldi fejedelmi székbe segített – Erdélyt elfoglaló hadjáratában nagymértékben támaszkodott székely és magyar erőkre, melyek seregének mintegy egyharmadát tették ki; kapitányai közül tizenkettő, két alvezére közül pedig az egyik magyar volt.

– A román néptömegek helyzetét összevetve a három fejedelemségben, megállapítható, hogy életük hol egyikben, hol másikon nehezebb: de semmi esetre sem jelenthető ki, hogy az erdélyi román mindig vagy akárcsak többnyire is elnyomottabb

lett volna, mint testvérei a Kárpátokon túl. Az 1830-as éveket követően például több mint 100.000 család menekül el az Ókíráltság területéről.

– Az erdélyi románság előtt a társadalmi érvényesülés lehetősége nyitott volt: bizonyítja ezt a Corvin, Majláth, Drágffy családok karrierje is. A hátszegi, kővárvidéki román bojárok nemcsak megőrizték nemzetiségüket, hanem még magyar nemeseket is magukba olvasztottak. A román nemes éppúgy a politikai nemzethez tartozott, mint ahogy a magyar paraszt nem tartozott hozzá: elnyomottként ugyanúgy szenvedett, mint a román. Az erdélyi magyar jobbágy nem szabadult fel hamarabb, mint a román. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a nemessé válók mind nagyobb hányada román, meghaladva ennek a kategóriának felét is. Ismert tény egyébként – A. D. Xenopol is hivatkozik rá – hogy a magyar parasztság nagy számban olvadt bele a románságba, ami aligha történt volna meg, ha a románok lényegesen elnyomottabbak.

– 1369-től kezdve, amikor Vladislav Basarab megkapja Fogaras várát és vidékét I. Lajostól – azzal, hogy köteles román települőkkel benépesíteni – magyar földesurak gyakran telepítenek le birtokaikon románokat; természetesen nem barátságból, hanem gazdasági érdekből. Céljuk mindenesetre nem a románok kiirtása, hanem számuk növelése volt.

– A románok kétségtelen jogfosztottsága bizonyos kötelezettségek alóli felmentéssel is járt számukra; a régi magyar hadi szervezet ugyanis a kivételezettekre támaszkodott; ez azt jelenti, hogy ebben a periódusban a románok nem voltak hadkötelesek.

– Vallásukért magyar prédikátorok vagy akár nemesek is számtalan zaklatásnak voltak kitéve – az osztrák abszolutizmus még a múlt század közepén is hátrányosabb helyzetbe akarta hozni a protestánsokat. A XVIII. század folyamán a görögkatolikusok és a görögkeletiek egyaránt nemcsak szabadon gyakorolható vallások – mint bármikor addig – hanem egyenjogúságot is nyernek: ez az egyenjogúság a múlt század utolsó harmadára teljeseedik ki.

Román közművelődés magyar támogatással

– Az erdélyi románok jogilag valóban hátrányos helyzetben éltek Erdélyben; elnyomott voltuk azonban nem zárta ki azt, hogy

Erdélyt a román kultúra és nemzeti öntudatra ébredés tűzhelyévé ne tegyék – sokszor magyar támogatással és olyankor is, mikor erre a dunai fejedelemségekben nem volt lehetőség. Például:

– mintegy 100 évvel megelőzve a Kárpáton túli könyvnyomtatást, Erdélyben jelennek meg az első cirill betűs, majd az első latin betűs román nyelvű nyomtatványok

– az egyik első román könyv, a Coresi diakónus által 1564-ben kinyomtatott evangélium-magyarázat Háportoni Forró Miklós magyar nemes költségén jelent meg

– a gyulafehérvári nyomda Báthory Kristóf, majd a protestáns fejedelmek alatt számos román könyvet állítottak elő, melyek közül legnevezetesebb az 1648-ban fejedelmi költségén megjelent Újszövetség-fordítás, az úgynevezett Rákóczi-biblia. Gyulafehérváron jelent meg az első román nyelvű tankönyv is. A múlt század nagy román közgondolkodója, Al. Papiu Ilarian véleménye szerint az, hogy az erdélyi protestáns fejedelmek románra fordították le az egyházi könyveket, az első nagy lépést jelenti a román irodalomban, mely megszabadult a szláv nyelv nyomásától.

– Az egyházi liturgia nyelvét János Zsigmond fejedelem kezdeményezésére cserélték szlávról románra a XVI. század közepén.

– Említésre érdemesnek tartjuk, hogy Buitu Gheorghétól kezdve – aki az első, magyar püspöki ajánlással Rómába került román teológus a XVII. század elején – számos román diák tanulhatott külföldi és magyarországi egyetemeken, s utóbbiakon egyre nőtt a román nemzetiségű egyetemi tanárok száma is. Gheorghe Sincai és Petru Maior Rómában tanulhattak, később pedig, más román gondolkodókkal együtt, Budán dolgoztak, magyar támogatással, sokszor a magyar történettudomány eredményeire támaszkodva, és műveiket is itt, Budán adták ki.

– A csírázó román kultúra és nemzeti öntudat magyar részről történő támogatása megnyilvánul az erdélyi iskolapolitikában is. A világon először a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban tantárgy a román nyelv. A legelső román iskolák nem Havasalföldön vagy Moldovában létesültek, hanem Erdélyben, ahol az első román népiskolákat fejedelmi kezdeményezés és támogatás hozta létre. Lugoson és Karánsebesen Barcsay Ákos támogatja a román oktatást, Fogarason pedig Lorántffy Zsuzsanna állít föl román pap- és tanítójelölteknek iskolát.

A XX. század elején Erdélyben 5 román papnövelde, 6 taní-

tóképző, 4 főgimnázium, 5 felsőleányiskola és 1 felsőkereskedelmi iskola működik, a felekezeti népiskolák száma mintegy 3000. (Az 1700-as évek derekán Balázsfalván alapított román gimnázium nemcsak az erdélyi, hanem az összrománság szellemi életében is a legjelentősebb intézmények egyike, többek között a román színjátszás egyik bölcsője.) A román felekezeti népiskolák évi mintegy 2 millió korona állami segélyben részesültek. A románság önállóan intézheti egyházi, iskolai és alapítványi ügyeit. Az iskolák önkormányzattal bírnak és minden tárgyat románul adnak elő bennük, kivéve a magyar nyelvet. Bizonyára előfordult, hogy az iskolai önkormányzatot sértő helyi rendelkezéseket hoztak, de egyetlen magyar–román iskolát sem szüntettek meg és egyikbe sem erőszakoltak magyar osztályokat vagy tanerőket. A román nyelvű közoktatás alsóbb szinten kielégítőbb volt, mint az akkori román királyság területén, ahol 1914-ben csak minden 1400. román lakosra jutott egy elemi iskola – szemben Erdéllyel, ahol minden ezredik román lakosra jutott egy román elemi iskola. A román papnevelő teológiai intézetekben a magyar nyelv tanítása nem volt kötelező, és nem is tanították.

Román nyelv- és irodalom tanszékek működtek a budapesti és kolozsvári egyetemeken. Ezek természetesen nem pótolhatták a román nyelvű egyetem hiányát. Ennek az egyetemnek a hiánya óriási és eléggé nem kárhóztatható mulasztása a korabeli magyar nemzetiségi politikának. (Ezen a helyen említjük meg, hogy Nicolae Iorga történész és politikus 1919 tavaszán Neamul Romanesc című lapjában azt írta, hogy a kolozsvári egyetemnek a magyarok birtokában kell maradnia, mellette pedig szervezzenek egy román egyetemet. Iorga többek közt ezeket írta: „Nem szabad durván megtagadnunk a többi nemzettől nemzeti kultúránk biztosításának lehetőségét, éppen saját szülőhazánk területén.” Iorga érvelése azonban a kolozsvári magyar egyetem megtartása mellett hatástalan maradt.)

A közoktatással kapcsolatban a románság legnagyobb, nemzetközileg is sokat hangoztatott sérelme a román egyetem hiányán kívül az 1907-es, Apponyi-féle törvény volt, mely a következő évektől kezdve a felekezeti népiskolákban is kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását. Az akkori román politikusok bizonyára nem ismerték föl azt, amit ma mindannyian tudunk: hogy az államnyelv elsajátítása a nemzetiségi állampolgár érdekét szolgálja.

– Megemlítjük, hogy az erdélyi román közművelődésben óriási szerepet játszó ASTRA társaság tiszteletbeli tagjává választotta Csáki György grófot a román iskoláknak és a román irodalomnak nyújtott támogatásáért, valamint Kecskeméthy Aurél hírlapírót a román nyelv támogatásáért, és gróf Mikó Imrét is.

Teljes gazdasági elnyomás?

– Gyakran hangoztatott vád a románok gazdasági elnyomása. A tétel elismerése mellett azonban érdemes megemlíteni a következőket:

Hamarabb létesült román bank Erdélyben, mint az ókirályságban (Albina, 1872.) 1914-ben Magyarországon 152 román bank működött, 65 millió korona tőkével, 108 millió korona betéti vagyonnal és évi 3 millió tiszta haszonnal. A román, a magyar és szász pénzintézetek kölcsöneivel élve a román lakosság jelentős földbirtokvásárlásba foghat: 1903 és 1912 között 125.000 hold földet vásárol föl a magyaroktól és 40.000-et a németektől. Ez a magyar közép- és nagybirtok 4,5 %-ának felel meg.

Már az 1892-es Memorandum szerzői említik, hogy a románok számarányuknak nagyjából megfelelő földterület tulajdonosai. 1910-ben a birtokkal rendelkezők 65 %-a román, 25,5 %-a magyar és 9,5 %-a német a mai Erdély területén. Önálló földbirtokos a románság 13,5 %-a, a németek 9,9 %-a és a magyarok 9,8 %-a. A földnélküli réteg aránytalanul kisebb, mint az ókirályságban. A 10 holdig terjedő birtokok 71,7 %-a van román tulajdonban, a 10 és 50 hold közötti birtokok 60,7 %-a, s még az 1000 hold feletti nagybirtoknak is 10,2 %-a. Ez 32 1000 holdnál nagyobb birtokot jelentett, közülük a volt karánsebesi határőrvidéki alap 248.000 holdas birtok volt, a nagyváradi görögkatolikus püspökség birtoka pedig 139.000 hold.

– A román kultúra megbecsüléséről a régi Magyarországon nagyon sok adat áll az érdeklődő rendelkezésére. Mint tudjuk, Buda volt a román nyomdászati tevékenység központja. A számos román könyv mellett itt jelenik meg az egyik első román folyóirat is. A legelső román napilap, a nagyjelentőségű Gazeta Transilvaniei Brassóban jelenik meg 1839-től, G. Baritiu szerkesztésében. Octavian Goga Budapesten adja ki 1902-től Lucea-

farul című lapját; ebben az időben Magyarországon 49 lap jelenik meg román nyelven. 1905-ben G. COSBUC versei már könyvalakban jelennek meg magyarul, és EMINESCU legelső fordítója a magyar SZŐCS GÉZA költő, újságíró és tanár. Az időnkénti túlkapások ellenére, a korabeli Magyarországon a sajtószabadság addig terjedt, hogy erről fogalmat alkotni csak úgy tudna a mai román olvasó, ha megfelelő válogatást adnának a kezébe – láthatlanban úgysem hinné el. Mindenesetre megemlítjük, hogy a Tribuna című lapnak, N. IORGA véleménye szerint, döntő szerep jutott az egységes Románia – Nagyrománia – gondolatának kifejmálásában.

A politikai viszonyokról el kell mondani, hogy fogyatékságaik nem a magyarság lelki alkatából, hanem a korabeli társadalmi szellemből fakadtak. A magyar nemzetiségi törvényt összevetve a kor egyéb nemzetiségpolitikai megnyilvánulásaival – főleg az orosz és porosz gyakorlattal – megállapítható, hogy számos országban bántak türelmetlenebbül a kisebbségekkel, ideértve a korabeli Romániát is. (Például az 1864. évi román oktatási törvény nemzetiségi tanítási nyelvű iskolát nem engedett meg. Ezért szüntették be a moldvai csángók iskoláit is, valamint – Dobruza Romániához való csatolása után – a tulceai bolgár iskolákat.)

A magyar politikusok számos esetben tettek tanúbizonyságot türelmetlenségről és ostobaságról. Emellett azonban említsük meg, hogy Románia függetlenségének egyik legkövetkezetesebb híve és szószólója gróf Andrássy Gyula osztrák–magyar külügyminiszter volt. A politikai és társadalmi viszonyok jobb ismeretéhez pedig adalékul szolgálhat az a tény is, hogy 1907. április 8-án Alexandru Vaida román képviselő, későbbi miniszterelnök, olyan verset olvashatott fel büntetlenül a magyar parlamentben, mely a magyarokat gézengúz népnek, ádáz ördögöknek, vérszomjas poloskákknak, rabló csordának, elfajult vérű ázsiai söpredéknek nevezte. A dátum azért jelentős, mert addigra – 1907 április elejére – már a tizenegyzredik lázadó parasztot is agyonlőtték Moldvában. De nem a magyar grófok parancsára.

1911-ben a magyar kormány engedélyezi a nemzeti színek használatát. Ez azt jelentette, hogy a románok használhatták a piros–sárga–kék trikolorát. A századfordulón, ha nem is kielégítő mértékben, egyre több román főispánt neveztek ki, s nem egy

városban – mint például Karánsebesen, Szászvárosban – a román is hivatalos nyelvnek számított.

A románság négy fő politikai programjának – Supplex Libellus Valachorum, a balázsfalvi Nemzeti Gyűlés programja, a Román Nemzeti Párt programja, és az 1982-es Memorandum – mind több pontja teljesült az évek folyamán. Tanulmányozásuk fontos és hasznos feladat volna.

Ismert tény, hogy a magyar államvasutak különvonatokat biztosított 1918 november végén azoknak a románoknak, akik Gyulafehérvárra utaztak, kimondani Erdély Romániával való egyesülését. Magának a gyulafehérvári nemzetgyűlésnek a gondolatát, összehívásának szükségességét először egy magyar újságban, az Aradi hírlapban fogalmazta meg VASILE GOLDIS, 1918 szeptemberében. Goldisnak a világ népeihez intézett kiáltványát egy magyar tanárnő fordította franciára.

A felsorolást még hosszan lehetne folytatni, de ez már a történészek feladata volna.

Mikor lesz erdélyi magyar nemzeti kongresszus?

A fentiekkel nem célunk olyasmit bizonyítani, mintha a románok számára az erdélyi, illetve magyarországi társadalmi gyakorlat eszményi körülményeket biztosított volna, de talán adalékkal szolgálhattunk ahhoz, hogy a magyarságról mint a románok ősellenségéről újabban rajzolt kép tendenciózusan egyoldalú. A történelem tanúsága szerint a románok nemzeti és kulturális ambíciói sokszor nemcsak megértésre, hanem támogatásra is leltek a magyarság körében.

Ebben a beadványban csak nemzetiségi vonatkozású kérdéseket érintettünk, az alkotmányosságnak, lenini nemzetiségi elvek tiszteletben tartásának és a demokratikus véleményszabadságnak a szellemében.

Kerülni kívánjuk a vádat és látszatot, mintha az államrend ellenzői vagy felforgatói volnánk. Beadványunkat az indokolja, hogy a nemzetiségi kérdés jelenlegi megoldása egyenlőre nem vet véget az országból távozni kívánó magyar és német nemzetiségű tömegek áradatának. Ennek a politikának az alkalmazása tehát tökéletesítésre szorul. Nem egy, a nemzetiségek sorsát közelről

érintő intézkedést nemcsak azért volna szükséges felülvizsgálni, mert az érintett népcsoportok tulajdonképpen megkérdésezése nélkül hozták őket, hanem azért is, mert a bevezetésüktől eltérő mind több évtized lehetőséget nyújt hatásuk kimerítő felmérésére, ideértve az esetleges negatív hatásokat is.

Kérelmeink egy része — a 3., 5., 6., 7. számú pontokba foglaltak zöme — valamilyen formában szerepel az Ellenpontok programjavaslatában is. A remélt nyilvános vita eldöntené ezekről a javaslatokról is — éppúgy, mint a többről — hogy mennyire szükségesek és reálisak: hogy mennyi hasznosítható a programjavaslat és jelen beadvány elképzeléseiből. Bizonyára vannak köztük olyanok is, amelyek nem valósíthatóak meg egyelőre — vagy talán, a sajátos feltételek folytán, soha. Mégis hasznosnak véltük egy általános, a nemzetiségi kérdéskörre vonatkozó történelmi-politikai kontextus felvázolását. A nyilvános és őszinte véleménycsere ezekről a kérdésekről nagyban hozzájárulhatna ahhoz, hogy a potenciális társadalmi feszültségek ne terheljék az ország társadalmi életét. Megítélésünk szerint e kérelmek legtöbbször olyan, hogy folyamatos megoldásukat a remélt nemzeti-és népi érdekvédelmi szervezet s a nemzetiségi minisztérium megfelelő működése zökkenőmentesen biztosíthatná.

A Romániában élő magyarság nemzetiségi jog és öntudat tekintetében még kiskorúnak számít. Azonban, az asszimilálódnak vágyókat leszámítva, a nemzetiségek mindig és mindenhol nemcsak egyenként, hanem csoportként is egyenjogúak kívántak lenni. Ezért igényelünk nemcsak személyi jogokat — melyek nem egyszer igen sérülékenynek bizonyulhatnak — hanem kollektív nemzetiségi jogokat is.

A Supplex Libellus Valahorum óta gyakran szerepelt az erdélyi románság kérelmei között egy román nemzeti kongresszus összehívása is, azzal a funkcióval, hogy megfogalmazzák a románok nemzeti igényeit.

Ha a Romániában élő magyarság eljut az öntudatnak és érettségnek erre a fokára, és a viszonyok lehetővé teszik, akkor majd talán egy hasonló nemzetiségi kongresszus fogja megfogalmazni sajátos igényeit. Addig is azonban, jelen beadvánnyal kívánjuk tájékoztatni a pártvezetést ilyen igények meglétéről.

A RKP két világháború közötti kongresszusai többször is határozatként szögezték le, hogy biztosítják a nemzetiségek önren-

delkezési jogát, egészen az állami keretektől való kiválásig terjedően. Az erdélyi nemzetiségek ezzel a lehetőséggel nem kívántak élni, és ezzel Románia iránti történelmi lojalitásukról és bizalmukról tettek tanúbizonyságot. Úgy véljük tehát, márcsak ezért is megfelelne a méltányosság szellemének, ha javaslataink – melyek nemzetiségi identitásunk megőrzésére irányulnak – meghallgatásra találnának.

Befejezésül, szeretném nagyrabecsülésemet kifejezni a pártvezetőségnek azzal kapcsolatban, hogy felszámolták azt a gyakorlatot, mely a hivatalostól eltérő vélemény megfogalmazását és kinyilvánítását azonnal fizikai likvidálással vagy hosszú időtartamú szabadságvesztéssel torolta meg. Tisztában vagyok azzal, hogy az ötvenes években szabadsággal vagy életemmel kellett volna fizetnem hasonló tevékenységért, mint amilyen az Ellenpontok című illegális kiadvány megjelentetése volt – azzal együtt, hogy ez a folyóirat a fönnálló társadalmi rendszert nem támadta, agitatív jellege nem volt, s a párt nemzetiségi politikáját sem elenezte, hanem csak azt a gyakorlatot és azokat a módszereket, melyek ennek a politikának deklarált elveivel ellentétesek.

Hiszem, hogy a humanizmus és megértés nemcsak relatív, hanem abszolút fogalmak, s nem mérhetőek elmúlt korszakok mércéjével. Ezúton kérem a Központi Bizottságot, hogy a fönt említett politikai bölcsességnek és humanizmusnak megfelelően járjon el egyéb politikai elítéltek ügyében is, mint amilyen a csíkszeredai Borbély Ernő filozófiatanár és Búzás László közgazdász esete, akik jelenleg 7, illetve 6 éves börtönbüntetésüket töltik. Elítélésük okát nem hozták nyilvánosságra, de mivel letartóztatásuk 1982 végére – 1983 elejére esett, a köztudatban az a helytelen vélemény alakult ki, hogy kettejüknek valamilyen közük volt az Ellenpontok folyóirat megjelentetéséhez. Ilyen értelemben elítélésük árnyékot vethet arra a nagylelkűségre, amivel az Ellenpontok szerkesztőinek ügyét végül is lezárták.

Tisztelettel

.....
Szócs Géza